

Пачева Н.О., Pacheva N.O.
аспірант ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
Науковий керівник: д.е.н., професор Якубенко В.Д.

ДОВІРА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ **CONFIDENCE IS THE BASIS OF SOCIAL CAPITAL FORMING**

Постановка проблеми. Дослідження сутності категорії «соціального капіталу» є досить складним процесом, так як існує дуже багато тверджень даного поняття та відсутня єдина думка відносно його природи, оскільки «соціальний капітал» є складним і неоднозначним. Зміст цієї категорії більшість економістів, соціологів, політологів розкривали з точки зору своєї галузі знань, хоча і тісно пов'язують її з економічним розвитком регіону чи країни в цілому.

Довіра є важливою характеристикою стану суспільства та при відсутності довіри неможливий нормальний розвиток нації, економіки, не можливе збільшення соціального капіталу та ефективного державного управління. Низький рівень довіри призводить до сприйняття соціальних взаємодій як досить небезпечних, а також втрати відчуття надійності в суспільстві або просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До наукових досліджень, присвячених вивченню процесу формування соціального капіталу, відносяться праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених: П. Бурд'є, М. Вебера, Д.Джекобса, Е. Дюркгейма, Дж. Коулмана, Р. Патнема, Ф. Фукуями, В. Сікори, А. Колодій та інших. В їх дослідженнях довірі належить чи не основна роль.

Незважаючи на підвищений інтерес науковців до проблематики формування соціального капіталу, дослідження впливу такого позаекономічного інституту як довіри в даному контексті є недостатньо

вивченим та усвідомленим. Довіра не утворюється раптово, вона існує в усіх економічних, соціальних, політичних, правових відносинах.

Постановка завдання. Дослідити походження та основні теоретичні погляди вчених-економістів на визначення поняття «соціальний капітал». Простежити вплив довіри як соціокультурного позаекономічного інституту на формування та відтворення соціального капіталу.

Виклад основного матеріалу досліджень. Наприкінці 90-х років XX ст. термін «соціальний капітал» набув ширшого застосування у науковому обігу.

Соціальний капітал можна визначити як потенціал відносин, заснованих на чесності, довірі, взаємодопомозі, актуалізація якого призводить до соціального або економічного ефекту [9, с. 177].

Довіра як позаекономічний, соціокультурний інститут знаходиться в структурі соціального капіталу будь-якого суспільства.

Першими пояснили трансформацію індивідуальної довіри людини в «упредметнену довіру» окремого співтовариства класики світової соціології – М.Вебер, Т. Веблен, Е. Дюркгейм, Ф. Теніс.

М. Вебер і Е. Дюркгейм заклали основи дослідження концепції соціального капіталу, де довіра яка перестає бути індивідуальною якістю, що характеризує особистість та може розповсюдитися в цілому на соціальну групу чи суспільство і є головним компонентом соціального капіталу.

Дж.Коулман оригінально здійснив системний аналіз процесу формування соціального капіталу і акцентував увагу на ролі соціального капіталу у створенні людського капіталу, зокрема, в досягненні індивідом певного освітнього рівня. Індивід вносить в практику соціального життя різні нові норми соціального життя і нові форми взаємних зобов'язань, що мають забезпечити відносини довіри, щоб створити певні моральні рамки тієї чи іншої групи.

Він зазначає, що «соціальний капітал виникає з таких змін у відносинах людей, які полегшують їх взаємодію ... Так само як фізичний або людський капітал, соціальний капітал вносить свій внесок у результати виробничої

діяльності. Соціальний капітал - це ресурси соціальних відносин, їх мережі, які полегшують дії індивідів завдяки формуванню взаємної довіри, визначенню взаємних зобов'язань і очікувань, формулюванню і встановленню соціальних норм, освіти асоціацій... Тому спільнота людей, що володіє надійною репутацією і великим потенціалом довіри, може досягти значно більших успіхів, ніж аналогічна група осіб, що не володіє цими якостями». Дж. Коулман в якості основної норми, що представляє собою одну з форм соціального капіталу сучасних суспільств, виділяє норму колективізму (готовність докласти своїх зусиль для досягнення загального блага). Американський дослідник робить акцент на ролі соціального капіталу у формуванні людського капіталу. Він стверджує, що людський капітал складається зі знань, навичок та здатності людей створювати один з одним певну спільноту.

Дж.Коулман доходить до висновку, що соціальний капітал – це ресурси соціальних відносин і мереж відносин, які полегшують дії індивідів завдяки формуванню взаємної довіри, визначенню взаємних обов'язків і очікувань, формулюванню й запровадженню соціальних норм, створенню асоціацій [5, с.307].

На його думку, соціальний капітал – це така форма капіталу, що пов'язана з встановленням зв'язків з іншими господарюючими агентами, а також - це сукупність відносин, що спонукають до дії. Ці відносини пов'язані з очікуванням того, що інші агенти будуть виконувати свої обов'язки без застосування санкцій [6; с. 122]. Дану концентрацію очікувань та обов'язків можна узагальнити таким поняттям як довіра.

Структурні елементи соціального капіталу (тріада): соціальні мережі, норми та довіра існують в різних економічних, політичних, правових, культурологічних умовах.

У працях Р. Патнема використовувалася трьох факторна модель соціального капіталу (тріада):

- норми взаємності;
- довіра;

- соціальні мережі.

Френсіс Фукуяма прирівнює довіру до соціального капіталу, «довіра - це виникаючі у членів суспільства очікування того, що інші його члени будуть поводитися більш-менш передбачувано, чесно і з увагою до потреб оточуючих, у згоді з деякими громадськими нормами» [10, с. 52].

В Енциклопедії сучасної України вчені тлумачать довіру як типовий спосіб скорочення трансакційних витрат в ринкових умовах. "Довіра займає проміжну позицію між знанням і незнанням, вона є передумовою відносин обміну в сучасному суспільстві. Довіра виникає у рамках певного суспільства як очікування того, що його члени будуть поводити себе нормально й чесно, виявляючи готовність до взаємодопомоги відповідно до визнаних у суспільстві норм" [4, с. 190].

Довіра — це твердження про те, що поки що невідоме, але має якусь вірогідність статися. Повну довіру часто ототожнюють з вірою, бо механізм такої довіри вже не базується на раціональних засадах тобто на досвіді й на передбаченні, та на попередньому знанні однієї сторони другою і включає ірраціональні мотиви взаємовідносин [2].

Т.О. Кричевська довела, що “найбільший інтерес викликатиме поворотна точка, яка змінює довгострокові очікування, незважаючи на те, що більш-менш далекого майбутнього ми не знаємо” і що без довіри не можна описати деякі процеси у динаміці [7, с. 8].

Академік В.М. Гєєць вважає, що інститут довіри є важливим рушієм соціально-економічного розвитку [3, с. 3-4].

Специфіка довіри як позаекономічного, соціокультурного інституту виявляється в тому, наскільки надійні відносини можуть бути. Тому при високому рівні довіри в економічній сфері задовольняються майже всі потреби, як окремої людини, так і суспільства в цілому. Як наслідок виникає збалансована структура створення та споживання товарів чи послуг.

О.О. Бонецький відмітив, що довіра формується при знанні про об'єкт довіри на основі очікувань, надії, впевненості щодо властивостей об'єкта на основі прямого і зворотного зв'язку [1, с.42].

В Україні дослідження рейтингу довіри до соціальних інститутів проводять такі аналітичні установи, насамперед Український інститут соціальних досліджень, Інститут соціології НАН України, компанія "СОЦИС". Результати основного дослідження лютого 2012 року зображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Довіра до соціальних інституцій, % опитаних

Соціальні інституції	Довіряю	Не довіряю	Баланс довіра-недовіра (різниця)
Церква	61,7	17,0	44,7
Засоби масової інформації	40,5	28,3	12,2
Громадські організації	27,1	29,4	– 2,4
Збройні сили України	34,3	36,6	– 2,4
Опозиція	24,0	52,6	– 28,6
Президент України	21,9	65,9	– 44,0
Міліція	15,5	62,9	– 47,4
Уряд України	16,1	68,8	– 52,7
Верховна Рада України	12,0	73,4	– 61,4

* Джерело: В. Паніотто, Н. Харченко Довіра соціальним інститутам (Електронний ресурс). Режим доступу: [http://kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/04\(06-2012\)/ds.php?file=04_KR_2_Analit1.pdf](http://kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/04(06-2012)/ds.php?file=04_KR_2_Analit1.pdf)

У стовпчику 2 відсоток опитаних, які довіряють тій чи іншій соціальній інституції; у стовпчику 3 — відсоток тих, хто не довіряє; у стовпчику 4 — різниця, що показує, наскільки відсоток довіри вищий (або нижчий) від відсотка недовіри. Як бачимо, баланс позитивний лише для церкви, далі, з великим відривом, — ЗМІ. Що стосується громадських організацій та збройних сил, то відсоток довіри приблизно дорівнює відсотку недовіри. Усім іншим соціальним інституціям, включеним нами в анкету, населення не довіряє. Опозиції не довіряють приблизно на 29% більше, ніж довіряють; президенту не довіряють на 44% більше, ніж довіряють; така ж приблизно ситуація з міліцією; ще гірший баланс довіри й недовіри уряду (53%) і найгірший — Верховній Раді (довіряють лише 12%, не довіряють — 73%, баланс — 61%) [8].

В. Паніотто, Н. Харченко проаналізувавши дані дослідження дійшли до висновків, що низька довіра не тільки до влади, а й до опозиції і до громадських

організацій може призвести до соціальної апатії, зниження задоволеності життям і до різних асоціальних явищ. Невисокий рівень довіри може призвести до втрати відчуття надійності соціального простору і сприйняття соціальних взаємодій як потенційно небезпечних.

Висновки з проведеного дослідження. Довіра є вагомою характеристикою стану суспільства, відсутність довіри заважає процесу піднесення економіки країни. Тому майбутній розвиток суспільства – це зміцнення довіри.

При високому рівні соціального капіталу є можливість безперешкодно впроваджувати, наприклад, нові форми організації, так як високий рівень довіри допомагає виникненню нових, вагомих контактів. Отож, «користування» суб'єктом довірою, соціальними мережами, нормами для досягнення певних цілей і є соціальним капіталом.

Соціальний капітал сформований на довірі та соціальних зв'язках підштовхує акторів до дій задля досягнення спільної мети (цілі).

Бібліографічний список

1. Бонецький О.О. Економічна довіра як фактор інноваційного поступу національного господарства / Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 20–21 травня 2010 р. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2010. – 553 с.
2. Вільна енциклопедія. Вікіпедія [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
3. Геєць В.М. Взаємодія довіри і розвитку // Економічна теорія. – № 3. – 2002. С. 3 -16.
4. Енциклопедія Сучасної України / НАН України; Наукове товариство ім. Т. Шевченка; Координаційне бюро Енциклопедії Сучасної України НАН України / І.М. Дзіба (ред.).– Т. 8: Дл–Дя; А–Г. Додаток. – К. : Державне голов. підприємство республіканського виробничого об'єднання, 2008. – 716 с.
5. Coleman J. Foundations of Social Theory. – Cambridge (MA), 1990.

6. Коулман, Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // Обществ. науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 122–139.
7. Кричевська Т.О. Логіко-історичний аналіз довіри в контексті соціально-економічних відносин // Економічна теорія. – 2009. – № 3. – С. 5–18.
8. Паніотто В., Харченко Н. Довіра соціальним інститутам (Електронний ресурс). Режим доступа: [http://kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/04\(06-2012\)/ds.php?file=04_KR_2_Analit1.pdf](http://kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/04(06-2012)/ds.php?file=04_KR_2_Analit1.pdf)
9. Сысоев С.А. Проблемы выявления структуры и функций социального капитала / С.А. Сысоев // Наукові праці Дон НТУ. Серія: економічна. Випуск 31-1. – С. 176 – 181.
10. Тамбовцев В.Л. Институциональный рынок как механизм институциональных изменений [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru>.

Анотація

В статті досліджено роль соціального капіталу у розвитку людства, так як він тісно пов'язаний з піднесенням економіки.

Розглянуто походження категорії соціальний капітал та досліджено основні підходи до визначення поняття довіри й соціального капіталу. Головну увагу зосереджено на процесі формування соціального капіталу та його структурних елементах.

Визначено, що довіра є важливою характеристикою стану суспільства та при відсутності якої неможливий нормальний розвиток нації, економіки, процес збільшення соціального капіталу та ефективного державного управління.

Встановлено, що формування та примноження соціального капіталу в державі допоможе збільшити ефект від соціально-економічної політики країни.

Ключові слова: соціальний капітал, довіра, формування соціального капіталу, тріада соціального капіталу.

Аннотация

В статье исследована роль социального капитала в развитии человечества, так как он тесно связан с развитием экономики. Рассмотрены происхождение категории социальный капитал и исследованы основные подходы к определению понятия доверия и социального капитала. Главное внимание сосредоточено на процессе формирования социального капитала и его структурных элементах.

Определено, что доверие является важной характеристикой состояния общества и при отсутствии которой невозможно нормальное развитие нации, экономики, процесс увеличения социального капитала и эффективного государственного управления.

Установлено, что формирование и приумножения социального капитала в государстве поможет увеличить эффект от социально-экономической политики страны.

Ключевые слова: социальный капитал, доверие, формирование социального капитал, триада социального капитала.

Annotation

In the article role of social capital for human development which is closely connected to the development of the economy is investigated. The origin of social capital category is observed and basic approaches to the definition of confidence and social capital notions are studied. Most of the focus is on the process of social capital forming and his structural elements.

Confidence is the important characteristic of the state of society and normal development of the nation, the economy, the process of social capital increase and effective public administration are impossible without it, are worked out.

The forming and growth of state social capital help to increase the effect from socioeconomic government policy.

Keywords: social capital, confidence, the forming of social capital, social capital triad.